

УДК 341.44

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-551-560](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-551-560)

Чурикова Ірина Володимирівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, Національна академія внутрішніх справ, пл. Соломянська, 1, 02000, тел.: (067)408-94-75, <https://orcid.org/0000-0002-5302-3033>

Степанова Ганна Миколаївна кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу, Національна академія внутрішніх справ, пл. Соломянська, 1, 02000, тел.: (097) 932-10-65, <https://orcid.org/0000-0003-1280-0163>

ВСЕБІЧНІСТЬ, ПОВНОТА ТА ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню процесуальної діяльності слідчого на стадії досудового розслідування в контексті дотримання вимог всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Частина 2 статті 9 передбачає, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Дійсно запорукою безпосереднього, неупередженого розгляду кримінального провадження в суді є всебічна, повна і об'єктивна процесуальна діяльність слідчого на стадії досудового розслідування.

Вимога про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин кримінального провадження торкається усіх форм досудового провадження й судового розгляду і відповідних слідчих та судових дій. Вона є однією із обов'язкових засад, яка прямо стосується і виявлення негативних обставин, їх належного дослідження та документування, а також використання у доказуванні в кримінальних провадженнях. Під негативними підставами в юридичній літературі розуміють реальні явища, тобто матеріальні та реальні відображення певних супутніх сумісних або несумісних з ним процесів взаємодії під час учинення злочинного діяння, що виявляються у ході слідчих

дій у вигляді слідів та різних за характером змін, які своїм розміщенням, локалізацією або іншими суттєвими ознаками не відповідають встановленим фактичним даним, суперечать механізму розвитку події або незвичайній поведінці учасників.

Переглядаючи та аналізуючи перелік загальних засад кримінального провадження, бачимо, що законодавець не виділив окрему засаду всебічності, повнота та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження, а включив в поняття засади законності.

Ключові слова: всебічність, повнота та об'єктивність, процесуальна діяльність слідчого, засада кримінального провадження, внутрішнє переконання слідчого, неупередженість розслідування.

Churikova Iryna Volodymyrivna Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Procedure, National Academy of Internal Affairs, pl. Solomenskaya, 1, 02000, tel.: (067)408-94-75, <https://orcid.org/0000-0002-5302-3033>

Stepanova Hanna Mykolayivna Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Criminal Procedure, National Academy of Internal Affairs, pl. Solomianska, 1, 02000, tel.: (097)932-10-65, <https://orcid.org/0000-0003-1280-0163>

COMPREHENSIVENESS, COMPLETENESS AND OBJECTIVITY OF RESEARCH INTO THE CIRCUMSTANCES OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF MODERN CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION

Abstract. The article is devoted to the study of the procedural activities of the investigator at the stage of pre-trial investigation in the context of compliance with the requirements of comprehensiveness, completeness and objectivity of the investigation of the circumstances of criminal proceedings in accordance with the current Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter – the CPC). Part 2 of Article 9 stipulates that the prosecutor, the head of the pre-trial investigation body, and the investigator are obliged to comprehensively, fully and impartially investigate the circumstances of criminal proceedings, identify both those circumstances that incriminate and those that exculpate the suspect, accused, as well as circumstances that mitigate or aggravate their punishment, provide them with a proper legal assessment and ensure the adoption of lawful and impartial procedural decisions.

Indeed, the key to direct, impartial consideration of criminal proceedings in court is the comprehensive, complete and objective procedural activity of the investigator at the stage of pre-trial investigation.

The requirement for a comprehensive, complete and objective investigation of the circumstances of criminal proceedings applies to all forms of pre-trial proceedings and trials, as well as relevant investigative and judicial actions. It is one of the mandatory principles that directly relates to the identification of negative circumstances, their proper investigation and documentation, as well as their use in evidence in criminal proceedings. In the legal literature, negative grounds are understood as real phenomena, i.e. material and real reflections of certain concomitant compatible or incompatible processes of interaction during the commission of a criminal act, which are manifested in the course of investigative actions in the form of traces and changes of various nature, which, by their location, localization or other significant features, do not correspond to the established factual data, contradict the mechanism of development of the event or unusual behavior of the participants.

Reviewing and analyzing the list of general principles of criminal proceedings, we see that the legislator did not single out a separate principle of comprehensiveness, completeness and objectivity of the study of the circumstances of criminal proceedings, but included the principles of legality in the concept.

Keywords: comprehensiveness, completeness and objectivity, procedural activity of the investigator, principle of criminal proceedings, internal conviction of the investigator, impartiality of the investigation.

Постановка проблеми. Відповідно до частини 1 статті 9 КПК “Законність” законодавець зобов’язує суд, слідчого суддю, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, інших службових осіб органів державної влади під час кримінального провадження неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. В частині 2 цієї ж статті зазначено, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов’язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом’якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Виходячи з аналізу цих положень, можна зробити висновок, що законодавець поглинає поняття всебічності, повноти та об’єктивності досудового розслідування поняттям законності. Але ж якщо проаналізувати всі статті, в яких зазначені загальні засади кримінального провадження, то їх також можна включити до поняття законності. Тому не зрозуміло чому законодавець прийняв рішення та прописав в одній нормі, під однією назвою дві різні засади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та публікації відомих вчених, таких як В.Т. Маляренка, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової,

присвячені важливим темам у галузі кримінального процесу та захисту прав людини. Їхні дослідження розглядають актуальні питання юридичної науки при здійсненні всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження органами досудового розслідування відповідно до чинного КПК України.

Мета статті – дослідження особливостей процесуальної діяльності слідчого в контексті дотримання вимог всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. В нашій державі для виконання вкрай важливих функцій щодо захисту суспільства, а також життя, здоров'я і власності громадян України, іноземців, осіб без громадянства від злочинних посягань створені спеціально уповноважені на це органи досудового розслідування. Розслідування кримінальних правопорушень в кримінальному процесі покладено на слідчого та дізнавача.

Таким чином, діяльність цих суб'єктів щодо виконань завдань кримінального процесу має важливе значення для формування громадського суспільства та розбудови правової держави в Україні.

Стаття 2 КПК чітко визначає завдання кримінального судочинства.

Їх реалізація спрямовується на досягнення певної мети (цілі) і досягається шляхом здійснення органами розслідування, прокуратури і суду цілеспрямованої та багатогранної діяльності щодо початку та розслідування кримінального правопорушення.

Будь-яка правова ціль (завдання) завжди потребує засобів (правових принципів, правової системи в цілому тощо), які здатні забезпечити її досягнення. Ціль не ставиться, коли відсутні адекватні засоби. У протилежному випадку вона виявляється надуманою, нереальною. Отже, становлення, динамізм і розвиток кожної правової системи починається з одночасного визначення її цілей та принципів.

На стадії досудового розслідування перед слідчим постають завдання швидкого та повного розкриття злочинів, забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний, охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

У зв'язку з цим, слідчий повинен провести всі необхідні слідчі та інші процесуальні дії, які будуть спрямовані на всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин кримінального провадження, отримати докази для прийняття рішення про направлення кримінального провадження до суду для розгляду його по суті чи закриття.

Недотримання слідчим засад кримінального провадження ставить під сумнів виконання завдань, поставлених перед кримінальним судочинством. Нажаль, існують випадки притягнення самих слідчих до дисциплінарної відповідальності, а іноді і до кримінальної відповідальності за порушення закону.

Передусім, слідчий, виконуючи поставлене перед ним державою та суспільством завдання – розслідування кримінального провадження та прийняття по ньому рішень – повинен дотримуватися вимог кримінальних процесуальних засад, які визначені законом.

Таким чином, для досягнення кінцевих цілей (завдань) кримінального судочинства існують засади кримінального процесу, які в свою чергу утворюють систему, яка являє собою єдине ціле.

Зазначена позиція є домінуючою в юридичній літературі.

Так, досліджуючи питання кримінальних процесуальних засад, деякі вчені вірно зазначають, що система засад кримінального процесу не є випадковою сумою безпідставно узятих і якось згуртованих положень, а становить пронизану єдністю сукупність взаємопов'язаних і об'єктивно обумовлених основ, які утворюють саме в цій сукупності ту якісну єдність, без якої відповідний тип судочинства перестав бути самим собою.

Підтримуючи цю думку, також вважаємо, що в системі засад кримінального провадження, тісно пов'язаних, якісно єдиних, згуртованих поміж собою, саме засада всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження носить універсальний характер і найбільш яскраво демонструє в процесі своєї реалізації всі вищезазначені ознаки.

Як раніше, ми вже зазначали, що дана норма прописана в частині 2 статті 9 КПК, де прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Частина 2 коментованої статті закріплює обов'язок прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження. Лише за такої умови можливе виконання завдань кримінального провадження. Слід звернути увагу на те, що такий обов'язок покладено законодавцем виключно на прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого. Це дозволяє зробити висновок про те, що слідчий суддя, суд не є суб'єктами обов'язку всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, що можна пояснити особливою роллю суду в змагальному кримінальному судочинстві [3].

Якщо говорити про вимогу всебічності, то всебічність – це з'ясування всіх обставин кримінального провадження, як викривальних, так і виправдувальних обвинуваченого, та обставин, що пом'якшують і обтяжують його покарання, з метою розробки і дослідження як загальних, так і окремих версій для прийняття правильного рішення по кримінальному провадженню.

Повнота дослідження кримінального провадження означає встановлення всього кола фактичних обставин, що можуть суттєво вплинути на рішення у кримінальному провадженні; використання такої сукупності доказів, яка обґрунтовує зроблені висновки як такі, що не залишають місця сумнівам.

Неупередженість означає пізнання органами, що ведуть процес, обставин кримінального провадження у точній відповідності з дійсністю, неупередженість їх у збиранні, перевірці та оцінці доказів, безсторонність щодо всіх учасників процесу та інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Крім того, на прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого покладається обов'язок надати доказам належну правову оцінку за правилами ч. 1 ст. 94 КПК, та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень[3].

КПК встановлює порядок і умови проведення процесуальних дій слідчим. При порушенні умов та порядку проведення вказаних дій, слідчий тим самим допускає порушення законності, а тому в подальшому можна поставити під сумнів всебічність, повноту та об'єктивність розслідування кримінального провадження.

Як свідчать матеріали практики, найбільш поширене порушення умов та порядку проведення слідчих дій зустрічається при допиті підозрюваного, пред'явленні для впізнання особи чи предмета, слідчому експерименті, освідуванні, обшуку та огляду. Наприклад, при пред'явленні особи для впізнання, слідчі не завжди дотримуються в повному обсязі такої обов'язкової умови, як пред'явлення впізнаючому осіб, які не мають різких відмінностей у зовнішності та одягу. Особи, яких слідчий запрошує з вулиці для участі у даній слідчій (розшуковій) дії, у більшості випадків мають охайний вигляд, шнурки у взутті та ремені на брюках. А у особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, та яку доставляють зі слідчого ізолятора для проведення впізнання, шнурки та ремінь можуть бути відсутні, та ще і поголена голова “налисо”. Деякі слідчі під час слідчої (розшукової) дії забувають зняти наручники з рук підозрюваного.

В свою чергу, дотримання засади всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження являє собою і реалізацію засади законності, що і свідчить про взаємозв'язок засади законності та засади всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження.

Згідно статті 62 Конституції України: “Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.”

Відповідно до статті 17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

У даному випадку мова йде про засаду презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Слідчий повинен зібрати всі необхідні докази, які вказують на вчинення кримінального правопорушення певною особою і будуть підставою для повідомлення особі підозри, врахувати всі обставини “за” і “проти” підозрюваного. Тільки тоді буде дотримана вимога об’єктивності, тобто неупередженого та добросовісного відношення особи, яка здійснює розслідування кримінального провадження. Повідомлення особі про підозру на стадії досудового розслідування не свідчить про визнання його винним у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення.

Під час розслідування слідчий повинен зібрати усі відомості, які мають значення для кримінального провадження, та залучити до провадження таку кількість доказів, яка потрібна для пред’явлення обґрунтованої підозри. Іноді слідчі проявляють пасивність, незацікавленість та халатність у зібранні матеріалів та відомостей, які необхідні для прийняття рішення щодо повідомлення про підозру та подальшого провадження по кримінальному провадженні.

Особа, яка проводить розслідування, повинна досліджувати всі об’єктивні можливі слідчі версії, що виникають у процесі досудового слідства, а не тільки ті, що підтверджують отримані достовірні дані. Якщо всі об’єктивно можливі версії, висунені слідчим по кримінальному провадженні, не досліджено (не перевірено), розслідування не може вважатися закінченим [1, с. 70].

Усі сумніви у винуватості підозрюваного, які не можуть бути усунені під час досудового слідства у встановленому законом порядку, тлумачаться на користь цієї особи.

Слідчий повинен мати на увазі, що усі показання підозрюваного підлягають перевірці шляхом збирання і оцінки інших доказів, незважаючи на те, чи особа визнає себе винною у інкримінованому йому кримінального правопорушення, чи вона говорить про свою непричетність. Визнання особи своєї вини може бути покладено в основу підозри чи обвинувачення лише при підтвердженні цього визнання сукупністю доказів, що є в кримінальному провадженні.

Для дотримання засади всебічного, повного і об’єктивного дослідження обставин кримінального провадження слідчий не повинен загострювати свою увагу на показаннях підозрюваного. Він повинен направити свої зусилля на збирання усіх можливих доказів та ретельно перевірити показання шляхом співставлення їх зі зібраними доказами.

Завдяки ретельному збору та оцінці доказів під час досудового розслідування не допускаються потім і судові помилки.

Згідно з частиною 1 статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська. Відповідно до статті 29 КПК України, кримінальне провадження здійснюється українською мовою. Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК.

Важливою гарантією дотримання прав осіб, які не володіють мовою судочинства, є те, що вони повідомляються про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вони достатньо володіють для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення.

«Володіння державною мовою» - поняття оціночне. Ступінь володіння мовою визначає особа, яка веде кримінальне провадження. Для того щоб визначити, чи володіє учасник провадження державною мовою, необхідно, перш за все, з'ясувати його особисту думку. Якщо він робить заяву про те, що не володіє державною мовою, то це означає, що незалежно від внутрішнього переконання посадової особи з цього питання учаснику провадження має бути надане право користуватися послугами перекладача. Відмова підозрюваного (обвинуваченого) від послуг перекладача не є обов'язковою для слідчого, прокурора, слідчого судді та судді [3].

Іноді слідчий може запевнити особу, яка не володіє українською мовою, що самотужки буде перекладати матеріали кримінального провадження необхідною мовою, хоча в повному обсязі не володіє нею.

Необхідно пам'ятати, що особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя, народний засідатель, секретар судового засідання, учасник судового розгляду не можуть бути одночасно і перекладачами, оскільки закон не допускає суміщення різних процесуальних ролей в одній особі.

Але за умови воєнного стану законодавець все ж таки дозволяє виключення з цього правила. Так, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь перекладача для перекладу пояснень, показань або документів підозрюваного, потерпілого за першої можливості. За наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань та документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий.

Таким чином, слідчий повинен завжди пам'ятати, що він - державний службовець, на якого покладені обов'язки захищати інтереси суспільства і держави, встановлення істини по кримінальному провадженню, зміцнення законності, використовуючи при цьому весь арсенал передбачених законом можливостей і вимог.

Під час розслідування кримінального провадження від уваги, кмітливості, активності та навіть охайності слідчого залежать долі людей, як тих, хто вчинив правопорушення, так і постраждалих від цього.

При виконанні своїх обов'язків слідчий завжди повинен дотримуватися засад кримінального процесу, які становлять основу створення та функціонування всієї системи кримінального процесу.

Слідчий, який порушує засади кримінального провадження, сам мимоволі перетворюється у “правопорушника”.

Тільки реалізація кримінально-процесуальних принципів у їх сукупності, в системі, у взаємозв'язку і взаємодії може забезпечити дійсну реалізацію завдань кримінального судочинства [4, с. 225].

Висновки. Реалізація засади всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження в процесуальній діяльності слідчого залежить від багатьох правових засобів (гарантій) забезпечення даної засади. Кожна гарантія є самостійною частиною єдиного механізму забезпечення реалізації всебічної, повної і об'єктивної процесуальної діяльності слідчого. Однак не всі гарантії, встановлені законом, є ефективні, тому можуть не сприяти забезпеченню реалізації вказаної засади. Окрім того, тільки реалізація кримінальних процесуальних засад у їх сукупності, в системі, у взаємозв'язку і взаємодії може забезпечити дійсну реалізацію завдань кримінального судочинства. Виходячи з аналізу деяких засад кримінального провадження, ми навели приклади поєднання деяких засад між собою, і в той же час кожна з них індивідуальна. Коли ми говоримо про всебічність, повноту та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження, ми не можемо виключати поняття законності, оскільки не дотримання вимог всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження при розслідуванні кримінального провадження, тягне за собою порушення цієї ж законності. На нашу думку, все ж таки повинна бути окрема засада кримінального провадження з назвою всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження.

Література:

1. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: Підручник/ М-во освіти і науки України. Київ: Юрінком Інтер, 2004. С. 70.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України База даних “Законодавство України”/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Нац. університет “Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого”, Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2012. 844 с.
4. Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. К., 1999. С. 225.

References:

1. Kovalenko Ye.G., & Malyarenko V.T. (2004) Kryminalnyi protses Ukrainy [Criminal Process of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2012) [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Mikheienko M.M. (1999) Problemy rozvytku kryminalnogo protsesu v Ukraini [Problems of development of criminal process in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].